

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ОХОРОНИ КАЖАНІВ

Володимир Домашлінець

Міністерство охорони навколишнього середовища та ядерної безпеки України (Київ)

Domashlinets V. International and Legislation Aspects of the Bat Conservation. — There are growing activities in the world and in Europe in particular towards bat conservation. Several important ecological international treaties included bats into their scope. Bats are listed in the appendices to the Bern and Bonn Conventions. 12 bat species are included in Red Data Book of Ukraine. Agreement on the Conservation of Bats in Europe (EUROBATS) is a key international instrument to protect bat in Europe. The results of the Advisory Committee Meetings and Meetings of the Parties to the EUROBATS have been considered. European Bat Night conducted annually is important international action in terms of raising public awareness about bats value in nature and necessity of its conservation.

Глобальна втрата біологічного різноманіття дедалі сильніше турбує світове співтовариство. Свідченням цього є спільні скоординовані заходи, що вживаються багатьма країнами світу і відомими міжнародними екологічними організаціями для призупинення процесу зникнення видів тварин і рослин та деградації екосистем. У 1994 році була започаткована Конвенція про біорізноманіття, яка виконує важливу функцію координації зусиль окремих держав у збереженні і відновленні біорізноманіття. За підтримки Глобального екологічного фонду більшість країн-сторін Конвенції, включаючи Україну, розробили чи розробляють національні плани дій щодо охорони біорізноманіття, які мають бути організуючим засобом для вирішення комплексу проблем, пов'язаних з охороною, раціональним використанням та відновленням біологічних природних ресурсів, перш за все видів тварин і рослин, що перебувають під загрозою зникнення.

Відомо, що кажани, порівнюючи з іншими групами тварин, чутливіші до змін довкілля, і одними з перших реагують на погіршення умов існування, швидко зменшуючи чисельність популяцій чи зникаючи зовсім з історичних місць своїх оселень. Тому кажани, як складова біорізноманіття та важлива ланка природних екосистем, не залишилися поза увагою як української, так і міжнародної екологічної спільноти. Із 24 видів кажанів, що зустрічаються в Україні, 12 занесено до Червоної книги України і таким чином вимагають першочергових заходів охорони.

Кажани включені до переліків Бернської конвенції про охорони дикої флори та фауни і природних середовищ перебування в Європі. За останніми повідомленнями Постійний комітет цієї конвенції розробляє план дій для двох видів кажанів – *Myotis dasycneme* та *Rhinolophus ferrumequinum*, які розглядаються як такі, що потребують невідкладних заходів охорони на міжнародному рівні. Обидва ці види мешкають на території України і, таким чином, можливе залучення нашої держави до виконання цього плану.

Ще в жовтні 1985 року Конференція Сторін Конвенції про збереження мігруючих видів тварин на своєму першому засіданні у Бонні ухвалила доповнити Додаток II Конвенції європейськими видами Chiroptera (родина Rhinolophidae та Vespertilionidae) і зобов'язала Секретаріат Конвенції вжити необхідні заходи для розробки Угоди про збереження цих видів, яка була розроблена і відкрита для підписання у 1991 році.

Започаткування Угоди про збереження кажанів в Європі базувалось на визнанні незадовільного стану збереження кажанів в Європі та в межах їх ареалу у позаєвропейських державах, що пов'язано з деградацією біотопів, порушенням місць оселень цих тварин та їх знищенням через застосування пестицидів, і усвідомленням того, що загроза існуванню кажанів в європейських і позаєвропейських державах ареалу є однаковою як для мігруючих, так і для немігруючих видів, і що місця оселень часто є спільними для мігруючих і немігруючих видів.

На сьогодні сторонами Угоди є 13 європейських країн, очікується приєднання інших країн, включаючи Україну. На Україні фактично завершено

процедуру підготовки необхідних документів для офіційного приєднання держави до Угоди. Зазначені документи направлені до Верховної Ради України для схвалення відповідного закону.

Найбільш важливі рішення і напрямки діяльності Угоди про збереження кажанів в Європі затверджуються на нарадах Сторін, які мають скликатися на регулярній основі. Поточна діяльність в рамках Угоди координується Секретаріатом, який розташований в Бонні, та Консультативним комітетом, що збирається двічі на рік. Україна брала участь як спостерігач в усіх засіданнях Консультативного комітету та двох Нарадах сторін Угоди.

На першій Нараді сторін Угоди (18–20 липня 1995 рік, Брістоль, Великобританія) була схвалена резолюція щодо включення до сфери дії Угоди родину Mollosidae (вид *Tadarida teniotis*), що фактично означало, що Угода розповсюджується на всі види кажанів, що зустрічаються в Європі. При цьому було визнано, що залишаються відкритими деякі таксономічні питання, до яких запропоновано повернутися на наступній нараді сторін у 1998 році. На першій Нараді сторін був утворений Тимчасовий секретаріат та Консультативний комітет. Наукова робоча група, що працювала під час Нарادي, розробила методичні рекомендації та формат щодо підготовки національних звітів про виконання Угоди і запропонувала основні пріоритети в галузі охорони кажанів. Нарада схвалила план дій і визнала важливість міжнародної співпраці для ефективної охорони кажанів.

Перша зустріч Консультативного Комітету відбулась на о. Вільм, Німеччина, 18–19 квітня 1996 року. На ньому розглядалися національні доповіді країн щодо стану вивчення і охорони кажанів. Слід зазначити, що таку доповідь підготувала і Україна при безпосередній участі проф. Ю. І. Крочко. Рекомендовано на основі цих доповідей скласти синтезований документ щодо сучасного стану кажанів в Європі. На нараді дискутувались питання уніфікації існуючих методів моніторингу кажанів і після обговорення визначено декілька модельних видів кажанів, які за думкою присутніх можуть репрезентувати весь спектр європейських видів кажанів: *Rhinolophus hipposideros*, *Myotis blythi*, *M. bechsteini*, *M. cappacini*, *Eptesicus serotinus*,

E. nilssoni, *Miniopterus schreibersi*. Для кожного виду чи групи видів призначений експерт, якому було доручено критично проаналізувати існуючі методології вивчення і моніторингу кажанів і доповісти свої висновки і пропозиції на наступній нараді Комітету. Розглядалась можливість розробки міждержавних програм з питань вивчення і охорони кажанів. В зв'язку з цим ідентифіковані чотири можливі напрямки співпраці: дві пропозиції стосувались середовищ існування кажанів в Європі (печери і ліси) і ще дві торкалися питань вивчення *Myotis dasycneme* та *Pipistrellus nathusii*.

На другій зустрічі Консультативного Комітету (Краків, 28–29 січня 1997 р.) розглядалась можливість створення Європейського інформаційного центру з питань вивчення та охорони кажанів. Для вирішення цього питання створили невелику робочу групу, якій було доручено вивчити цю проблему і доповісти свої висновки та пропозиції на наступній зустрічі Консультативного Комітету. Комітет розглянув документи щодо уніфікації методології моніторингу кажанів, підготовлені відповідно до рішення першого засідання Консультативного Комітету і рекомендував їх представити з деякими доробками на другій нараді сторін. Для певних видів кажанів, зокрема *Myotis dasycneme*, *Pipistrellus nathusii*, *Nyctalus noctula*, *Miniopterus schreibersi* експерти зробили критичний аналіз відомих даних щодо шляхів їх міграцій і доповіли свої висновки на засіданні. Обговорювались напрямки міждержавних проектів щодо окремих видів кажанів.

Третя зустріч Консультативного Комітету (Прага, 23–24 березня 1998 р.) була спрямована на подальший розвиток напрямків діяльності, закладених на I-й нараді Сторін Угоди і попередніх нарадах Комітету.

На засіданні розглянуто такі основні питання: затвердження протоколу 2-ї наради Консультативного комітету; звіт виконавчого секретаря про роботу в період між засіданнями Консультативного комітету, включаючи бюджетні питання, залучення нових сторін до угоди, заснування бази даних секретаріату, популяризаторську діяльність, створення WWW-сторінки, проведення Європейської ночі кажанів; планування і розробка міжнародних програм і проектів; створення міжнародного інформаційного центру з пи-

тань збереження кажанів; зведений звіт щодо стану кажанів в Європі; наукові рекомендації щодо уніфікації методів моніторингу та дослідження певних видів кажанів; бюджет на наступне триріччя (1998–2001 рр.); підготовка до наступної зустрічі конференції сторін Угоди; підготовка до проведення 2-ї Європейської ночі кажанів. Під час зустрічі Комітету Україна організувала виставку краших дитячих малюнків, що надійшли на конкурс, проведений в рамках Європейської ночі кажанів у 1997 році.

Друга конференція Сторін Угоди про збереження кажанів в Європі відбулась у Бонні, Німеччина, з 1 по 3 липня 1998 року, де були підсумовані результати діяльності Секретаріату Угоди за період з першої наради сторін. На нараді взяло участь більш ніж 50 делегатів з 19 країн, включаючи Україну, та 10 неурядових та інших міжнародних організацій. На нараді схвалені 8 важливих резолюцій: щодо фінансових і бюджетних питань; щодо узгоджених методологій моніторингу кажанів; про транскордонну програму щодо видів; про транскордонну програму щодо середовищ існування кажанів; про географічне поширення Угоди; технічне завдання Консультативного комітету; про формат та періодичність національних звітів; про виконання планів щодо збереження кажанів та їхнього менеджменту.

На засіданні наукової робочої групи, створеної під час наради, делегація України запропонувала розробити уніфікований польовий визначник кажанів, який повинен охопити всі види кажанів, що живуть на території всіх країн, які географічно підпадають під дію Угоди. Делегати визнали необхідність розробки такого визначника, беручи до уваги існування різних підходів і методик, кожен з яких охоплює лише певну частину видів або географічний регіон. Україна у співпраці з Польщею погодилась підготувати проект такого визначника на наступне засідання Консультативного комітету.

Ніч кажанів. Значного резонансу набула загальноєвропейська акція, яка дістала назву "Європейська ніч кажанів", для привернення уваги широкого кола громадськості до питань збереження і охорони кажанів. "Ніч кажанів" вперше була організована в Польщі і далі була підхоплена іншими

країнами Європи і Секретаріатом Угоди про збереження кажанів в Європи, який в подальшому виконував роль координуючого органу при проведенні цієї акції. В рамках "Європейської ночі кажанів" кожна країна організовує одну чи декілька акцій, які в той чи іншій мірі сприяють розповсюдженню знань про кажанів серед різних верств населення, отриманню нових даних про чисельність чи місця перебування тварин, зміні негативного відношення до кажанів певної частини суспільства внаслідок існуючих забобонів.

Секретаріат Угоди до цієї події випустив плакати на декількох мовах, які розповсюджені в країнах, що брали участь в акції. Україна також не залишилась осторонь цієї ініціативи. Так, наприклад, у 1997 році за сприянням Мінекобезпеки Україні був проведений конкурс дитячих малюнків, на який надійшли багато цікавих робіт. Кращі малюнки були відзначені призами, друкувались у журналах, планується видання окремого збірника.

Таким чином, значна активізація міжнародної співпраці з питань збереження, дослідження і охорони кажанів, розробка і прийняття на міждержавному рівні відповідних правових документів, підключення до цієї діяльності таких авторитетних організацій, як Рада Європи, Програма охорони довкілля ООН, свідчить про велике значення, яке надають кажанам у Європі і залишає надію на те, що ті заходи, що вживаються, не дозволять зникнути цій унікальній групі тварин.